

ANADOLU'DAN DÜĞÜMLÜ HAV KULLANILMIŞ BİR GRUP ÇÖZGÜ YÜZLÜ DOKUMA

Bahadır ÖZTÜRK*

ÖZ

Anadolu'ya gelen göçebe Türk topluluklarının ana geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Bu topluluklar bu hayvanların ticaretini yapmış, etinden, sütünden, derisinden yararlanmış, yününü, kılını ya iplik haline getirip basit el aletleri ve tezgahlar ile onlardan kumaş, halı, düz dokumalar üretmiş veya lifleri direkt keçeleştirip tekstil yüzeyler, formlar oluşturmuşlardır. Tüm bu tekstiller ile ev veya barınak olarak kullandıkları çadırlarını yaptıkları gibi; bu çadırların içinde ve dışında kullanılan birçok eşyayı da eldeki malzemeye, ihtiyaca, kullanım alanına, geleneksel bilgi ve estetik beğeniye göre, bu tekstil üretim tekniklerinin bir veya birkaçının birlikte kullanılması ile meydana getirmişlerdir.

Tekstil tarihinde önce kumaş ve kilim gibi düz dokumaların daha sonra ise halı gibi düğümlü, havlı dokumaların geliştiği düşünülmektedir. Bazı tekstil uzmanları, uzun havlı, post görünümüne sahip, seyrek düğüm sıralı tülü gibi dokumaları ise düz dokumalardan halı gibi sık düğümlü ve yoğun desene sahip havlı dokumaların arasında geçiş olarak görmektedir. Halı, tülü ve türevleri genellikle bir bütün olarak tezgâhta dokunup çıkmaktadır. Bununla birlikte Orta Anadolu'da, dar enli yer tezgâhında çözgü yüzlü üretilen dokumaya, üretim sırasında Türk düğümü ile tiftik tutamı, yün veya pamuk iplik, çeşitli kumaşlardan kesilen şeritler bağlanması ile oluşturulan tülü benzeri tekstiller bulunmaktadır. Bu dokumalar genellikle üç ayrı parça olarak dokunup sonradan birleştirilmektedir ve havlar sayesinde canlı, renkli bir görünüme sahiptir. Çırpı kilim, sibekek, at çulu gibi adlarla anılan bu tekstiller genellikle perde, örtü veya yaygı olarak kullanılmaktadır. Anadolu insanının pratik üretimi olan düğümlü hava sahip çözgü yüzlü geleneksel tekstil örneklerine yayınlarda çok rastlanmamaktadır. Bildiri olarak sunulan bu makalede, bu tip örneklerden oluşan, özel bir koleksiyonda bir araya getirilmiş sekiz adet dokumanın tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Çözgü Yüzlü Dokuma, Düğümlü Dokuma, Havlı Dokuma, Tülü, Çırpı Kilim, Örtü.*

*Doçent, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

e-posta: bahadir.ozturk@deu.edu.tr / ORCID: 0000-0001-8492-3459

Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.168>

Makale Gönderim Tarihi: 12.02.2022 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2022

A GROUP OF WARP-FACED WEAVING WITH KNOTTED PILE FROM ANATOLIA

ABSTRACT

The main livelihood of the nomadic Turkish communities who came to Anatolia was animal breeding. These communities have traded these animals, benefited from their meat, milk and leathers, either turned their wool and hair into yarn and produced fabric, carpet, plain weaves from them with simple hand tools and looms, or felt the fibers directly and created textile surfaces and forms. As they made their tents, which they used as houses or shelters, with all these textiles; Many of the items used inside and outside of these tents were created by using one or more of these textile production techniques together with the material at hand, according to the needs, usage area, traditional knowledge and aesthetic taste.

It is thought that flat weavings such as fabrics and rugs first developed in the history of textiles, and then knotted pile weavings such as carpets. Some textile experts accept long pile, fleece-like weaves such as "tülü" with sparse knot rows as a transition between flat weaves and dense knotted and rich patterned weaves such as carpets. Carpet, tülü and its derivatives are generally woven on the loom as a whole. However, in Central Anatolia, there are tülü-like textiles created by knotting warp-faced weaving on narrow-width floor looms, mohair tufts, wool or cotton yarns, and strips from various fabrics during production. These weavings are generally woven as three separate pieces and then joined together and have a lively and colorful appearance thanks to the piles. These textiles, which are called "çırpı kilim", "Sibekek" and "at çulu", are generally used as curtains, covers or rugs. Examples of warp faced traditional textiles with knotted pile, which are the practical production of Anatolian people, are not very common in publications. In this paper, it is aimed to introduce eight weavings that are composed of such examples and brought together in a special collection.

Keyword: *Warp-Faced Weaving, Knotted Weaving, Pilled Weaving, Tülü, Çırpı Kilim, Cover.*

1. GİRİŞ

İnsanoğlu yaşam koşullarına göre, çevresinde bulunan doğal malzemeyi basit tekniklerle şekillendirerek, doğrudan şekillendiremediği malzemeleri ise şekillendirebilecek teknolojileri, araçları geliştirerek kullanmanın bir yolunu bulmuştur. Örneğin bazı insanlar, malzeme toprak/ kil ise ona form verip, pişirip sertleştirerek yeme, içme, saklama kabı yapmış veya tuğla haline getirip üst üste koyarak binalar inşa edip, duvarlarını yine bunlarla süslemiştir.

Anadolu'ya gelen Türk toplulukları gibi ana geçim kaynağı hayvancılık olan ve buna bağlı olarak yaylak kışlak arasında göçer bir hayat süren insanlar ise, bu hayvanların ticaretini yapmış, etinden, sütünden, derisinden yararlanmış, yününü, kılını ya iplik haline getirip basit el aletleri ve tezgahlar ile onlardan kumaş, halı, düz dokumalar üretmiş veya lifleri direkt keçeleştirip tekstil yüzeyler, formlar oluşturmuşlardır. Tüm bu tekstillerle ev veya barınak olarak kullandıkları çadırlarını yaptıkları gibi; bu çadırların içinde ve dışında kullanılan birçok eşyayı da eldeki malzemeyle, ihtiyaca, kullanım alanına, geleneksel bilgi ve estetik beğeniye göre, bu tekstil üretim tekniklerinin bir veya birkaçının birlikte kullanılması ile meydana getirmişlerdir.

Tekstil tarihinde önce kumaş ve kilim gibi düz dokumaların daha sonra ise halı gibi düğümlü, havlı dokumaların geliştiği düşünülmektedir. Bazı tekstil uzmanları, uzun havlı, post görünümüne sahip, seyrek düğüm sıralı tülü gibi dokumaları ise düz dokumalardan halı gibi sık düğümlü ve yoğun desene sahip havlı dokumaların arasında geçiş olarak görmektedir.¹ Halı, tülü ve türevleri genellikle bir bütün olarak tezgâhta dokunup çıkmaktadır. Bununla birlikte Orta Anadolu'da, dar enli yer tezgâhında çözgü yüzlü üretilen dokumaya, üretim sırasında Türk düğümü ile tiftik tutamı, yün veya pamuk iplik, çeşitli

1 Neriman Görgünay, *Düğümlü Halının Öncüsü Geve / Tülü ve Benzeri Dokumalar*, İzmir: Güneş Ofset, 2005.

kumaşlardan şeritler bağlanması ile oluşturulan tülü benzeri tekstiller bulunmaktadır. Bu dokumalar genellikle ince uzun parçalar “şak” halinde dokunup sonradan çözgü yönünde ihtiyaca göre birleştirilmektedir. Havlar sayesinde canlı, renkli bir görünüme sahip olan bu tekstiller genellikle perde, örtü veya yaygı olarak kullanılmaktadır. Anadolu insanının pratik üretimi olan düğümlü hava sahip çözgü yüzlü geleneksel tekstil örneklerine yayınlarda çok rastlanmamaktadır. Bu makalede, bu tip örneklerden oluşan, özel bir koleksiyonda bir araya getirilmiş sekiz adet dokumanın tanıtılması amaçlanmıştır. Koleksiyon Manisa Turgutlu’da halı ticareti ile uğraşan Orhan Özer’e aittir. Araştırma sırasında dokumalar teknik olarak yerinde incelenmiş, fotoğraflanmış ve envanter bilgileri alınmıştır. Dokumaların tarihçesi, yöresi, kullanım şekli ve özellikleri ile ilgili değerlendirmeler için kaynak çalışması yapılmıştır.

2. DÜĞÜMLÜ HAVI OLAN ÇÖZGÜ YÜZLÜ DOKUMALAR

Dar enli basit yer tezgâhında çözgü yüzlü olarak yapılan dokuma türü hakkında en eski bilgi, Doğu Karadeniz bölgesinde “Dastar” dokumalarla ilgili bir araştırmasına dayalı olarak, 1982 yılında yazdığı bir makalede Prof. Bekir Deniz tarafından verilmiştir.² Bekir Deniz daha sonra bu çalışmayı genişleterek 2009 yılında başka bir makale olarak yayınlamıştır.³ Bu makalede dastar dokumalar, havsız düz dokuma olarak tanımlanmakta, çözgü yüzlü cicim tekniğinde dokunduğu söylenmekte ve çul (kilim-sergi), çuval, örtü, kolan (ip-çuval kulpu), heybe, giyecek (pantolon) yapımında kullanıldığı belirtilmektedir.⁴

Anadolu’da çözgü yüzlü olarak dar enli yer tezgâhında yapılan benzer dokumalara Konya, Aksaray, Niğde, Çorum, Yozgat, Van, Bitlis, Kahramanmaraş, Gaziantep, Mardin, Yozgat ile Toroslar bölgesinde rastlanmaktadır.⁵ Konya yöresinde bu teknikle yapılmış yük örtüsü, sofrası, heybe, çuval ve at çulu,⁶ kolan, tülü, palaz, çırpı, göklü ile çobanın ayağına giymesi için dokunan dolak gibi dokumalar bulunmaktadır.⁷

Bu dokumaların yapıldığı tezgâhlar çatma veya üç ayak da denilen basit yer tezgâhlarıdır. Bu tezgâhlara Konya’da yöreme, Toroslarda kolan veya kon tezgâhı, Aksaray ve Niğde yöresinde yer hanası, Çorum ve Yozgat’ta üç ayak veya yer hanası, Doğu Anadolu bölgesinde yer tezgâhı, koni veya teven, Güney Doğu Anadolu’da yer ıstarı adı verilmektedir. (Çizim 1) Bu şekilde dokuma ve tezgâhlar Türkiye dışında İran, Irak (Kerkük, Musul), Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tataristan ile Orta Asya Türk boylarında da görülmektedir.⁸ Bunların dışında dar ende dokuma yapılan yer tezgâhlarına, hayvancılığa dayalı hayat süren Sahra Çölü’ndeki berberiler⁹, Tunus’taki göçebeler¹⁰ gibi diğer topluluklarda da rastlanmaktadır.

2 Bekir Deniz, “Karadeniz Bölgesi’nde İlginç Bir Dokuma Çeşidi Dastar”, *Arkeoloji- Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, C. I., İzmir, 1982, s. 31-35.

3 Bekir Deniz, “Karadeniz Bölgesi’nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR”, *Akdeniz Sanat*, 2 (3), (2009), s.25-39.

4 Deniz, “Karadeniz Bölgesi’nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR”, s.26.

5 Deniz, “Karadeniz Bölgesi’nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR”, s.29.

6 Deniz, “Karadeniz Bölgesi’nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR”, s.29.

7 H. Melek Hidayetoğlu, “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, C. 1, 2007, s.94.

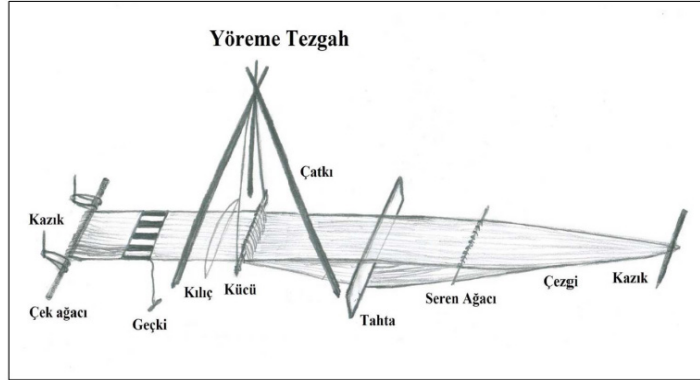
8 Deniz, “Karadeniz Bölgesi’nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR”, s.29.

9 Nomad Architecture, “Berber Tents and Looms from the Sahara Desert”, Erişim 20 Nisan, 2022,

<https://www.youtube.com/watch?v=wXqXQoJTyaA>

10 Penn Museum, “Tunisia 1967 Reel 25 of 52”, Erişim 20 Nisan 2022,

<https://www.penn.museum/collections/videos/video/535>

Çizim No:1 Yöreme Tezgahı

Çizim 1: Konya Yöreme tezgâhı (H. Melek Hidayetoğlu, 2007, s. 970)

Dastar, üç ayak veya yöreme gibi yer tezgâhlarında üretilen dokumalar, Bekir Deniz'in de tanımladığı gibi genellikle düz havsız dokumalardır. Bununla birlikte Bekir Deniz'in danışmanlığını yaptığı H. Melek Hidayetoğlu'nun Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları başlıklı doktora tezinde, yerinde tespit edilmiş, düğümlü hav kullanılmış çözümlü dokuma örnekleri ve bunlar hakkında bilgiler vardır. Hidayetoğlu'nun çalışmasında, Konya yöresinde üretilen palaz, göklü, çırpı, sofra, sibekek (sulubekek, sarıbekek), duvar örtüsü, at çulu, çamaşır torbası olarak adlandırılan veya kullanılan çözümlü dokumalarda düğümlü havlar bulunmaktadır.

Konya yöresinde, üzerlerinde düğümlü havlar bulunan çözümlü dokumalar çok parçalı (şak) olarak üretilmektedir ve her parçası farklı renkte dokunmuş ürünler görülebilmektedir. Bu parçalar genellikle boyuna çizgi (çıbıklı) desenlidir. Bu çizgilerden bazıları üzerinde çözümlü ipliğiyle cicim tekniğinde "S" motifler de bulunabilmektedir.¹¹ Eğer boyuna çizgiler üzerinde "S" motifler varsa, bunlar çözümlü ipliklerinin sıralanışı ve hareketleri ile sağlanmaktadır. Bu yüzden çoğunlukla boyuna çizgili veya basit geometrik şekillerle desenler meydana getirilebilmektedir.¹² Bu dokumaların üzerindeki havlar, dokuma sırasında çözümlü iplikleri üzerine tiftik (fîlik-keçi kılı), yün iplik, kumaşlardan kesilen şeritlerle seyrek düğümler atılarak, yapılmaktadır.¹³ Sibekek olarak adlandırılan ve Konya Kulu Karacadağ kasabasında duvara asılarak kullanılan, kızlara çeyiz verilen, özellikle gelin evlerinin duvarını süsleyen¹⁴ bu dokumalarda havlar çözümlü ipliklerine renklerine göre dikey eksenle eşkenar dörtgen biçimli iç içe göbekler veya zikzak desenler meydana getirecek şekilde düğümlenmektedir. Dokuma dar enli olduğu ve şaklar halinde birleştirilerek kullanıldığı için, parçalar birleştikten sonra renkli havlar sayesinde dokuma üzerinde ya çözümlü boyunca sıralı eşkenar dörtgenlerden oluşan bir kompozisyon ya da parçalar üzerindeki zikzak desenlerin birleşmesi ile daha büyük eşkenar dikdörtgen bir kompozisyon veya boyuna zikzak desenli bir kompozisyon oluşturulabilmektedir. Bu dokumalarda şakların birleştirilmesinde kullanılan dikişe Aksaray'da çoban dikişi¹⁵ denilmektedir. Bu dikişte dokumalarda bir dekorasyon unsuruna dö-

11 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.102-103.

12 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.263.

13 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.102-103.

14 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.265.

15 Dorukhan Fırat Aktürk, Bahadır Öztürk, "El Dokuması Eski Halıların İşlenerek Yeniden Değerlendirilmesi Uygulamaları ve Sorunları" *Sokrates 3. Uluslararası Eğitim, İşletme, İktisat ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2021, Kiev-Ukrayna, s. 2-14. S. 11

nüsmüştür. Dikişlerde genellikle tek bir renk iplik değil, birleşim yeri boyunca kesik kesik ve çeşitli renkte iplikler kullanılmaktadır.

Konya’da at çulu olarak adlandırılan dokumalar ise, Cihanbeyli-Gölyazı kasabasında duvara asılarak ve atların sırtına atılarak kullanılan çözümlü yaygılardır. Kırmızı, siyah, beyaz renklerde yün iplikler kullanılarak, 58+58+58 x 226 cm ölçülerinde, üç şaklı hazırlanan yaygının zemininde boyuna kalın ve ince kuşaklar yer almaktadır. İnce kuşaklar kırmızı ve siyah renklerde desensiz, kalın kuşaklar siyah ve beyaz renklerde “S” şeklinde kıvrım motifli olarak dokunmaktadır. Bu motife yörede “zilani” adı verilmektedir. Desenler çözümlü iplerinin hareketi ile yapılmaktadır. Bu dokumalara, boyuna kuşakları enine bölerek şekilde çözümlü iplikleri üzerine dokuma sırasında renkli kumaşlardan şeritler düğümlenerek süslenmektedir. Bu kumaş süslemelere yörede “şındık” denilmektedir.¹⁶ Bu dokumalarda havlar sibekek olarak adlandırılan dokumalarda olduğu gibi dokumanın her yerine yayılmamakta, yatay sıralı olarak ve sıra araları çok geniş boşluklar oluşturacak şekilde düğümlenmektedirler. Şakları birbirine birleştiren çok renkli çoban dikişi bu dokumalarda da vardır. Bu dokumalarda ayrıca düğüm sıraları arasına iki tane renkli iplikle zincir süslemeler de yapılabilmektedir.

3. KOLEKSİYONDA YERALAN DOKUMALAR

Makaleye konu olan düğümlü havlara sahip çözümlü dokumalar, Manisa Turgutlu’da halıcılık yapmakta olan Özer Halı Kilim mağazasının sahibi Orhan Özer’e aittir ve bunlar muhtelif zamanlarda farklı kişilerden alınarak toplanmıştır. Bu çözümlü havlı dokumalar Orhan Özer’in tülüler olarak adlandırdığı içlerinde çeki tülü ve filikli tülülerin de bulunduğu bir koleksiyonun içinde yer almaktadır. Dokumaların tarihi ve yöresine ait bilgiler Orhan Özer’den alınmıştır. Teknik bilgiler ise alan araştırması sırasında Doç. Gonca Karavar ve Arş. Gör. Dorukhan F. Aktürk ile birlikte toplanmış, fotoğraflar Bahadır Öztürk tarafından çekilmiştir.

3.1 Örnek 1

Dokumanın Konya Yöresine ait olduğu söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya’da Sibekek, Sulubekek, Sarıbekek olarak adlandırılan dokumalardandır.¹⁷ (Fotoğraf 1) Yaklaşık olarak 1920’lerden kalmaz. 1990’lı yılların başında Hüseyin Solmaz’dan satın alınmıştır. Çözümlü boyuna çizgili olarak üç parça/ şak halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Parçalar, 57 cm x 320 cm, 50,5 cm x 313 cm, 56,5 cm x 309 cm olmak üzere toplamda 164 cm x 320 cm boyundadır. Ortadaki parça kırmızı ve yeşil, iki yandaki parçalar beyaz ve lacivert renkte yün ipliklerden, yaklaşık 6 cm genişlikte, boyuna 9 şeritten oluşmaktadır. Atkı ipliği olarak yine aynı iplikler kullanıldığı için dokuma hafif ekose görünümüne sahiptir. Dokuma sırasında genellikle her bir ekose dikdörtgenin içine bir düğüm gelecek şekilde, 8-10 cm aralıklarla, çeşitli renklerde tiftik, yün iplik ve kumaş şeritleri kullanılarak, Türk düğümü ile 5 cm uzunlukta ikişer hav atılmıştır. (Fotoğraf 2) Düğümler ağızlık açılmadan, dokuyucunun eline geldiği şekilde, genellikle 8 çözümlü teline atılmıştır ve dokumanın arkasından görülebilmektedir. Bazı yerlerde yatay olarak çizgi oluşturur düzende daha sık düğümler de vardır. Havlarda renkler dikine zikzak desen oluşturacak şekilde sıralı bir düzen takip etmektedir. Ortadaki parçanın düğüm yönü diğer parçaların tersi yönündedir. (Fotoğraf 3) Dokumanın iki tarafında 10-12 cm boyunda saçak bulunmaktadır. Dokuma iyi korunmuştur.

16 Hidayetoğlu, “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, s.266.

17 Hidayetoğlu, “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, s.723

Fotoğraf 1: Örnek 1, dokumanın ön yüzü.

Fotoğraf 2: Dokumanın arka yüzünden detay

Fotoğraf 3: Birbirine ters yönde dikilmiş parçalar

3.2 Örnek 2

Dokumanın Konya Karapınar Yöresine ait olabileceği söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya’da Sibelek olarak adlandırılan dokumalardandır.¹⁸ (Fotoğraf 4) Yaklaşık olarak 1920-1930’lardan kalmaz. 1990’lı yılların başında Hüseyin Solmaz’dan satın alınmıştır. Çözümlü boyuna çizgili olarak üç parça halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Parçalar, 49 cm x 290 cm, 50 cm x 292 cm, 50 cm x 286 cm olmak üzere toplamda 149 cm x 292 cm boyundadır. Ortadaki parça kırmızı ve beyaz, iki yandaki parçalar lacivert ve beyaz renkte yün ipliklerden, yaklaşık 7 cm genişlikte, boyuna 7 şeritten oluşmaktadır. Atkı ipliği olarak yine aynı iplikler kullanıldığı için dokuma hafif ekose görünümüne sahiptir. Dokuma sırasında çeşitli renklerde tiftik tutamları kullanılarak, dikeyde zikzak desen oluşturacak düzende, verev kaydırmalı olarak ekose dikdörtgenlerin ortasına, Türk düğümü ile birer hav atılmıştır. (Fotoğraf 5) Havı oluşturan düğümler 8 çözümlü teline atılmıştır ve dokumanın arkasından görülmektedir. Havlar, 4-7 cm uzunluğunda, sarı, kırmızı, yeşil, turuncu, mor, mavi renktedir. Havlar, dikine zikzak desen oluşturacak şekilde sıralı bir düzen takip etmekle birlikte bu zikzaklar diğer parçalarla birleştiğinde eşkenar dörtgen şekiller oluşmaktadır. Ortadaki parçanın düğüm yönü diğer parçaların tersi yöndedir. Parçaların başlangıç tarafında 14-17 cm, bitiş tarafında 10-15 cm arasında saçak bulunmaktadır. Dokumada büyük lekeler, bazı dikişlerde sökülmeler, küçük delikler ve bazı havlarda dökülmeler vardır.

18 Hidayetoğlu, “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, s.265-266

Fotoğraf 4: Örnek 2, dokumanın ön yüzü.

Fotoğraf 5: Dokumanın ön yüzünden detay

3.3 Örnek 3

Dokumanın Konya, Sivas veya Kapadokya Yöresine ait olabileceği söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya’da Sibelek, Sulubelek, Sarıbelek olarak adlandırılan dokumalardandır.¹⁹ (Fotoğraf 6) Yaklaşık olarak 1920’lerden kalmadır. 1990’lı yılların başında Hüseyin Solmaz’dan satın alınmıştır. Çözgü yüzlü boyuna çizgili olarak üç parça (şak) halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Ortadaki parçanın dokuma yönü terstir. Parçalar, 50 cm x 262 cm, 48 cm x 262 cm, 46 cm x 262 cm, toplamda 144 cm x 262 cm boyutlarındadır. Her parçada çözgülerde beyaz ve kırmızı kalın çizgi oluşturacak, siyah renk ise bunları ayırır biçimde ince çizgi şeklinde yün iplikler; atkılarda ise yalnızca kırmızı ve beyaz yün iplikler çözgülerle ekose desen oluşturur düzende kullanılmıştır. Dokuma sırasında ekose dikdörtgenler içine bir boş bir dolu, atlamalı olarak çeşitli renklerde tiftik tutamları kullanılarak Türk düğümü ile 7 cm uzunlukta ikişer hav atılmıştır. (Fotoğraf 7) Havlarda kullanılan renkler, beyaz, sarı, turuncu, kırmızı, pembe, mor, koyu mor, mavi, yeşil, koyu yeşil ve siyah renktedir. Kullanılan renkler sayesinde havlar, her parçada dikeyde eşkenar dörtgen desen oluşturacak şekilde sıralı bir düzen takip etmektedir. Orta parçadaki yeşil renkli havlar zemin ve diğer renklere göre kontrast olduğu için dikkat çekici olarak ayrılmaktadır ve orta parçanın düğüm yönü diğerlerine göre ters yöndedir. Dokumanın iki tarafında da 16 cm boyunda saçak bulunmaktadır. Dokuma iyi korunmuştur.

Fotoğraf 6: Örnek 3, dokumanın ön yüzü.

19 Hidayetoğlu, “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, s.265-266

Fotoğraf 7: Dokumanın arka ve ön yüzünden detay

3.4 Örnek 4

Dokumanın, şaklardan birinde kullanılan turuncu çözgü renginden dolayı Sivas Yöresine ait olduğu söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya yöresinde de turuncu renk kullanılmaktadır ve Sibekek, Sulubekek, Sarıbekek olarak adlandırılan dokumalara benzemektedir.²⁰ (Fotoğraf 8) Yaklaşık 1920'lerden kalmadır. 1990'lı yılların başında Hüseyin Solmaz'dan satın alınmıştır. Çözgü yüzlü boyuna çizgili olarak beş parça (şak) halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Parçalar, 37 cm x 295 cm, 39 cm x 297 cm, 38,5 cm x 287 cm, 45 cm x 282 cm, 42 cm x 276 cm olmak üzere toplamda 201,5 cm x 297 cm boyutlarındadır. Parçaların çözgü ve atkılarında kırmızı- turuncu, kırmızı- siyah ve siyah- beyaz renkte yün iplikler kullanılmıştır. Kırmızı- turuncu parça 4, kırmızı-siyah parçalar 9, siyah-beyaz parçalar ise 7 şeritten oluşmaktadır. Bununla birlikte çözgüde kullanılan renkler atkıda da kullanıldığından ekose görünümü oluşturmaktadır. Parçalar üzerine dokuma sırasında çeşitli renklerde yün ve pamuk iplikleri kullanılarak Türk düğümü ile 1- 2 cm uzunlukta hav atılmıştır. (Fotoğraf 9) Havlar, 4 veya 8 çözgü teline bağlanmıştır; her parçada eşkenar dörtgen desen oluşturacak şekilde sıralı bir düzen takip etmektedir ve tek tekdir. Turuncu ve kırmızı renkli parça diğer parçalarla renk olarak uyumlu değildir bu parça sonradan eklenmiş olabilir. Kırmızı- siyah parçalardan birinin düğüm yönü diğer parçaların tersi yöndedir. Dokumanın iki tarafında da 8-16 cm boyunda saçak bulunmaktadır. Parçaların ek dikişlerinde sökülmeler ve bazı yerlerinde leke ve yıpranmalar bulunmaktadır. Bazı yerlerde bulunan delinmeler pembe-mavi katlı bir iplikle yamanmıştır. (Fotoğraf 9)

20 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.265-266.

Fotoğraf 8: Örnek 4, dokumanın ön yüzü.

Fotoğraf 9: Dokumanın ön yüzünden detay

3.5 Örnek 5

Dokumanın Konya Karapınar Yöresine ait olabileceği söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya'da Sibelek, Sulubelek, Sarıbelek olarak adlandırılan dokumalardandır.²¹ (Fotoğraf 10) Yaklaşık 1930-1940'lardan kalmadır. 1990'lı yılların başında Nurettin Zar'dan satın alınmıştır. Çözgü yüzü boynuna çizgili olarak üç parça (şak) halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Parçalar, 39,5 cm x 196 cm, 49 cm x 206 cm, 36 cm x 206 cm olmak üzere toplamda 124,5 cm x 206 cm boyutlarındadır. Orta parçada çözgü ve atkılarda kırmızı-yeşil, yan parçalarda ise mor-beyaz yün iplikler boynuna çizgiler halinde, ancak hafif ekose desen oluşturacak düzende kullanılmıştır. Orta parçada 11, yan parçalarda 9 şerit bulunmaktadır. Bu parçalar üzerine dokuma sırasında çeşitli renklerde yün iplik, tiftik tutamı ve kumaş şeritleri kullanılarak Türk düğümü ile 4- 6 cm uzunluğunda, 3-3,5 cm aralıkla ikişer hav atılmıştır. Her bir düğüm 12 çözgü teline bağlanmıştır ve dokumanın arkasından görülebilmektedir. Düğümler yatayda ekose dikdörtgenlerin sınır çizgilerini takip etmektedir ve dokumanın arkasından çizgi çizgi sıralar halinde görünmektedirler. (Fotoğraf 11-12) Havların renk sıralaması orta parçada eşkenar dörtgen desenler oluşturacak şekildedir, bununla birlikte yan parçalarda belli bir düzen takip edilememektedir. Orta parçada ve bir yan parçanın bir kısmında çok sayıda yün iplikten oluşan düğümler kullanıldığı için bu kısımlarda havlar zemini kapatmaktadır. Bu görüntü ile dokuma tülülere oldukça benzemektedir. Dokumanın arka yüzünde birleştirme dikişlerinin sonuna aynı renkte püsküller bırakılmıştır. (Fotoğraf 12) Bunlar dokumanın tersinin de görülebilecek şekilde kullanılabilirdiğini göstermektedir. Dokumanın iki tarafında da 8-10 cm boyunda saçak bulunmaktadır. Dokuma oldukça iyi durumda korunmuştur.

Fotoğraf 10: Örnek 5, dokumanın ön yüzü.

21 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yayımları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.725.

Fotoğraf 11: Dokumanın arka yüzü

Fotoğraf 12: Dokumanın arka yüzü detay

3.6 Örnek 6

Dokumanın Malatya veya Adıyaman Yöresine ait olduğu söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya'da at çulu olarak adlandırılan dokumaların benzeridir.²² (Fotoğraf 13) Yaklaşık 1920'lerden kalmadır. 1980'li yılların sonlarına doğru satın alınmıştır. Çözgü yüzü boyuna çizgili olarak üç parça (şak) halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Parçalar, 47,5 cm x 188 cm, 46 cm x 184 cm, 49 cm x 186 cm olmak üzere toplamda 142,5 cm x 188 cm boyutlarındadır. Çözgülerde kahverengi, gri (beyaz ve siyah ipliklerle çift katlı), kırmızı, lacivert renkte yün iplikler, atkılarda ise kahverengi yün iplik kullanılmıştır. Parçalar birbirinin aynısıdır ve boyuna çizgiler şeklinde dokunmuşlardır. Kahverengi, lacivert ve gri şeritler kalın, kırmızılar ise ince diğer renkleri birbirinden ayıran ince çizgiler şeklinde kullanılmıştır. Dokuma sırasında 26-27 cm'de bir enine düğüm sırası ve her bir parçanın ortasına dikey seyrek düğüm sıraları olacak şekilde, çeşitli renklerde tiftik, yün iplik ve kumaş şeritleri kullanılarak Türk düğümü ile 3-6 cm uzunlukta hav atılmıştır. Ayrıca bunlardan kalan dikdörtgen boşlukların ortalarında da birer düğüm vardır. Düğümler 6 çözgü teline atılmıştır ve dokumanın arkasından görülebilmektedir. Dokumanın iki tarafında 10-14 cm boyunda saçak bulunmaktadır. Dokumanın durumu iyidir.

Fotoğraf 13: Örnek 6, dokumanın ön yüzü.

22 Hidayetoğlu, "Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)", s.726.

3.7 Örnek 7

Dokumanın Sivas Yöresine ait olduğu söylenmiştir. Yapılan karşılaştırmalara göre Konya’da at çulu olarak adlandırılan dokumaların benzeridir.²³ (Fotoğraf 14) Yaklaşık 1930-1940’lardan kalmadır. 2018 yılında Kapadokya’da bir halıcından satın alınmıştır. Çözümlü boyuna çizgili olarak iki parça (şak) halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Parçalar, 57,5 cm x 184 cm, 57 cm x 174 cm olmak üzere toplamda 114,5 cm x 184 cm boyutlarındadır. Çözümlerde boyuna çizgiler halinde kırmızı, turuncu, siyah, yeşil, krem, mavi, mor, atkılarda siyah renkte yün iplikler kullanılmıştır. Dokuma sırasında, beş sıra, aralıklı olarak, çeşitli renklerde 7-15 cm uzunluğunda kumaş şeritleri kullanılarak Türk düğümü ile hav atılmıştır. Düğümler 4 çözgü teline atılmıştır ve dokuma sırasında ağızlık açıldığı sırada atıldıkları için dokumanın arkasından görülmemektedirler. Hav sıraları arasına, ayrıca iki farklı renk iplikle zincir süslemeler yapılmıştır. Bu süslemeler de havlarla benzer şekilde dokumanın arkasından görülmemektedir. (Fotoğraf 15) Dokumanın bir tarafı kıvrılarak dikilmiş, diğer tarafında 15 cm boyunda saçak bulunmaktadır. Dokuma iyi korunmuştur.

Fotoğraf 14: Örnek 7, dokumanın ön yüzü.

Fotoğraf 15: Dokumanın ön ve arka yüzünden detay

23 Hidayetoğlu, “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, s.727.

3.8 Örnek 8

Dokumanın Gaziantep Yöresine ait olduğu ve halk arasında kapı süsü, örtülük, çırpı olarak adlandırıldığı söylenmiştir. (Fotoğraf 16) Yaklaşık 1930'lardan kalmaz ve 2016 yılında Kapadokya'da bir halıcıdan satın alınmıştır. Çözüğü yüzü, boyuna çizgili olarak beş parça (şak) halinde dokunmuş ve birleştirilmiştir. Siyah ve turuncu çizgiler çözgüden desenli sıralı "S" motiflerle süslenmiştir. Bu "S" motiflere yine çözgü yüzü olarak yatay tezgâhta dokunan, Bitlis²⁴ cicimleri, Azerbaycan²⁵ cecimlerinde ve Kazakistan²⁶ Alaşa dokumalarında da rastlanmaktadır. Parçaların enleri 44 cm, 38,5 cm, 38 cm, 42 cm, 38,5 cm olmakla birlikte toplamda 177 cm eninde ve 201 cm boyundadır. Dokumanın çözgülerinde lacivert, turuncu, yeşil, krem, bordo, mor, kahverengi, atkılarda kahverengi renkte yün iplikler kullanılmıştır. Dokumanın alt tarafına tek sıra olarak, çeşitli renklerde kumaş şeritleri kullanılarak 10-21 cm uzunluğunda Türk düğümü ile hav atılmıştır. Düğümler 12 çözgü teline bağlanmıştır ve dokumanın arkasından görülebilmektedir. Dokumanın bir tarafı kıvrılarak dikilmiş, diğer tarafında 17 cm boyunda saçaklar bulunmaktadır (Fotoğraf 17). Dokuma iyi korunmuştur.

Fotoğraf 16: Örnek 8, dokumanın ön yüzü.

Fotoğraf 17: Dokumanın arka yüzü ve saçaklarından detay

- 24 Sultan Sökmen, Filiz Nurhan Ölmez, "Bitlis Yöresi Cicim Dokumaları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2016, Cilt: 18, Sayı: 2, s. 4.
- 25 Valide Paşayeva, "Azerbaycan Cecimlerinin Sanatsal ve Teknik Özellikleri ile Günümüzdeki Durumu", *Arış*, Sayı: 8, 2012, s.109.
- 26 Bekir Deniz, "Karadeniz Bölgesi'nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR", s.39.

4. DEĞERLENDİRME

Bu makaleye konu olan dar enli yer tezgâhında çözümlü dokunan düğümlü hava sahip dokumalar, sekiz adettir ve Manisa Turgutlu’da halı ticareti ve koleksiyonculuğu yapan Orhan Özer’e aittirler. Orhan Özer bu dokumaları muhtelif zamanlarda farklı yer ve kişilerden almıştır. Bu dokumalar karşılaşılan kaynaklarda tülü olarak tanımlanmamasına rağmen, Orhan Özer bunları kendi tülü koleksiyonunun içinde “tülü kilim” olarak tanımlamaktadır.

Koleksiyonda bulunan sekiz adet dokumanın büyük çoğunluğunun Konya yöresine, diğerlerinin ise Sivas, Malatya, Adıyaman ve Gaziantep yörelerine ait olduğu koleksiyon sahibi tarafından belirtilmiştir. Yapılan karşılaştırmalarla bunlardan beş tanesinin (Örnek 1, 2, 3, 4, 5) Konya yöresinde Sibelek, sarıbelek, sulubelek olarak adlandırılan, örtü, perde olarak kullanılan dokumalardan veya bu dokumalara benzer dokumalar olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalan üç dokumadan ikisinin (Örnek 6, 7) Konya yöresinde at çulu olarak adlandırılan dokumalarla benzerliği vardır. Geriye kalan Gaziantep yöresine ait dokuma (Örnek 8) ise koleksiyon sahibinin verdiği bilgiye göre perde ya da örtü olarak kullanılan bir dokumadır. Dokumaların tümü 80-100 yıl arasında yaşa sahiptirler.

Dokumalar ince uzun parçalar halinde dokunmuş ve 2, 3 veya 5 parça halinde boyuna bir şekilde çoban dikişi ile birleştirilmiştir. Bunlara ait boyut karşılaştırması Tablo 1’de verilmiştir. Burada ilk dört örnekte yer alan Sibelek olarak tanımlanabilen dokumalarda ebat olarak yakınlık görülmektedir. Örnek 4 yaklaşık 2 m enine sahiptir. Bu dokumaya muhtemelen sonradan bir parça daha eklenmiştir. Dokumaların hepsi boyuna çizgi desenlidir. Sibelek olarak tanımlanan (Örnek 1, 2, 3, 4, 5) dokumalarda çözümlü kullanılan renkli ipliklerden iki tanesi atlamalı olarak atkılarda da kullanıldığı için çözümlü iplikleri baskın olmakla birlikte aralardan atkı iplikleri hafif görüldüğü için bir ekose desen etkisindedir. Dokumacıların bu ekose desenleri genellikle kılavuz olarak kullanıp düğümleri bu ekose dikdörtgenlerin ortasına veya kenarına gelecek düzende attıkları görülmektedir. At çulu olarak tanımlanan Örnek 6, 7 ile Örnek 8’de tek renk atkı ipliği kullanılmıştır. Tüm dokumalar içinde yalnızca Gaziantep yöresine ait Örnek 8 de boyuna şeritler içerisinde çözümlü iplikleri ile yapılmış sıralı “S” motifler bulunmaktadır.

Dokumalar	Boyutlar	Şak sayısı
Örnek 1	164 cm x 320 cm	3
Örnek 2	149 cm x 292 cm	3
Örnek 3	144 cm x 262 cm	3
Örnek 4	201,5 cm x 297 cm	5
Örnek 5	124,5 cm x 206 cm	3
Örnek 6	142,5 cm x 188 cm	3
Örnek 7	114,5 cm x 184 cm	2
Örnek 8	177 cm x 201 cm	5

Tablo 1: Koleksiyonda yer alan dokumaların boyutları ve parça sayıları

Dokumalarda düğümler, dokuma sırasında Türk düğümü ile çözümlü telleri üzerine atılmaktadır. Havlarda tiftik, yün ipliği, pamuk ipliği, çeşitli kumaşlardan kesilmiş şeritler kullanılmıştır. Her bir düğüm bir çift çözümlü teline değil, 4, 6, 8 veya 12 çözümlü teline bağlanarak dokumaya dâhil edilmiştir. Sibelek olarak adlandırılan dokumalarda havlar her bir şak üzerinde eşkenar dörtgen desen oluşturacak düzende veya zikzak desen oluşturacak düzende düğümlenmektedir. Bu dokumalar birleştirildiğinde genel kompozisyon dikine sıralı eşkenar dikdörtgenlerden, zikzak desenlerin birleşiminden meydana gelen büyük

eşkenar dikdörtgenlerden veya yalnızca zikzak desenlerden oluşabilmektedir. Dokumacılar şakların sıralanmasında simetrik renk dengesi oluşturmaya dikkat etmişlerdir. Bu dokumalarda dikkati çeken başka bir durum ise şaklardan birinin, genellikle de ortada olanın düğüm yönünün diğerlerine göre ters yönde olacak şekilde dikilmesidir.

Bu dokumalarda düğümler arası mesafe açık, hav boyu kısa olduğunda seyrek düğümlü bir görüntü olabildiği gibi (Örnek 2, 4), yan yana iki düğüm atılmış (Örnek 1, 3), düğümler arası mesafe kısalmış ve de düğümde kullanılan iplik sayısının fazla olduğu dokumalarda (Örnek 5) daha fazla tülü görünümü elde edilebilmektedir.

Dokumalarda parçaları “şakları” birbirine bağlayan çoban dikişleri de bir dekor unsuru olarak görülmüş, tek bir renk yerine kesikli olarak çeşitli renklerde ipliklerle dikiş yapılmıştır. Örnek 5’te dokumanın arkasında bu çoban dikişlerinin sonuna aynı renkte ipliklerden püsküller bulunması bu dokumaların arkalarının da önemli olduğuna ve asılarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Parçaları birbirine bağlayan çoban dikişi haricindeki başka bir süsleme unsuru da genellikle iki farklı renk iplikle ve parçaların genellikle başına ve sonuna yapılan, sökülmeyi engelleyen zincirlerdir. (Fotoğraf 15) Bu renkli zincirler Örnek 7’de yer alan at çulu dokumasının ortasında düğüm sıraları ile atlamalı olarak kullanılmışlardır. Benzer bir örnek Melek H. Hidayetoğlu’nun çalışmasında da yer almaktadır.²⁷

Koleksiyonda bulunan yedi dokumada düğümler dokumanın arkasından görünürken, Örnek 7’de düğümler ağızlık açıldığı sırada atıldığı için arkadan görünmemektedir. Bu dokumada aynı durum düğümler arasına süsleme olarak yapılan zincir içinde geçerlidir.

Dokumalarda saçaklar da 17 cm’ye kadar uzun ve gösterişlidir. Bazılarında dokuma bitiminde çözümlü iplikleri tutamlar halinde düğümlenip katlı olarak büküldükten sonra uçlarda tekrar düğümlenip açılması engellenmiştir. Bazılarında ise dokuma bittikten sonra çözümlü tutamlar halinde iki sıra örülmüş sonra bükülüp düğümlenmiştir.

5. SONUÇ

Küçükbaş hayvancılığa dayalı hayat süren konargöçer Türk topluluklarının temel ihtiyacı olan kolan, kuşaktan çuvala, heybeye, perde ve örtüden çadır bezine, hatta giyim kuşamda kullanılan bazı dokumalara kadar birçok ürün, çözümlü yüzlü olarak, üç ayak, dastar yöreme, vb. adlarla anılan basit yer tezgâhlarında üretilebilmektedir. Bu tezgâhların basit, hafif, boyut olarak kolay taşınabilir ve kurulabilir olması bu dokumaların göçer topluluklar tarafından kullanılmasında kolaylık sağlamaktadır.

Bu tip tezgâhlarda yapılan dokumalara, Anadolu’da Karadeniz, Konya, Aksaray, Niğde, Çorum, Yozgat, Van, Bitlis, Kahramanmaraş, Gaziantep, Mardin ile Toroslar bölgesinde rastlanmaktadır. Bu dokumalar genellikle düz renkli, boyuna çizgili veya bu çizgiler içerisinde sıralı “S” şekilli geometrik motiflerle süslü olmalarına rağmen, özellikle Konya ve yakın bölgelerde, bu dokumalara üretimleri sırasında çözümlü üzerine Tiftik tutamları, yün, pamuk iplikler veya çeşitli kumaş şeritleri kullanılarak Türk düğümü ile havlar atılarak süslemeler yapıldığı görülmektedir. Konya ve çevresi özellikle halıcılık ve tülü üretiminde çok eski bir kültüre sahiptir. Bunula birlikte Konya’da üç ayak olmayan yer tezgâhında tülü dokuma yapıldığına dair bir bilgi Hidayetoğlu’nun çalışmasında bulunmaktadır. Bu dokumalar da iki şak halinde dokunup birleştirilerek kullanılmaktadır.²⁸ Bu açılardan bakıldığında, Konya civarındaki

27 Melek Hidayetoğlu, s.727

28 Melek Hidayetoğlu, s.94 ve Melek Hidayetoğlu’ndan alınan bilgi. 01.06.2022

dokumacıardan birinin çözgü yüzlü bir dokumaya tülü benzeri bir görsellik ve renk katmak için üzerine düğüm atarak bir yenilik getirdiği ve bunun beğenilerek zamanla geliştirildiği düşünülebilir. Nitekim, Yörük ve Türkmenler günlük hayatlarında kullandıkları birçok üründe, işlevi de düşünerek bildikleri dokuma tekniklerinden genellikle en az iki veya daha fazlasını kullanarak bunları meydana getirmişler, bu sayede görsel ve dokunsal farklar elde edebilmişlerdir.

Literatür çalışması çözgü yüzlü, düğümlü hava sahip dokumaların Anadolu’da artık uzun zaman- dan beri yapılmadığını göstermektedir. İstanbul’daki önemli eski halı kilim satıcılarından bir tanesi ise eskiden bu tip dokumalardan ellerine yılda bir iki tane geldiğini, yaklaşık on yıldır hiç rastlamadıklarını söylemektedir.²⁹ Bu dokumalar görüntü itibarıyla tülü dokumalara çok benzemektedir. Bununla birlikte tülülere göre daha az hava sahiptirler ve çözgüler tülülerdeki gibi atkı ile kapanmadıklarından görün- mekte ve dokuyucular bu etkiyi kullanarak zeminde boyuna çizgili veya ekose desenler oluşturabilmek- tedirler. Eski el halısı satıcıları, internetten de karşılaşılan örneklerle göre bu dokumaları çırpı kilim, tülü, tülü kilim, adıyla yer yaygısı ve örtü olarak satma eğilimindedirler. Bu havlı dokumalar, halı, kilim ve tülüden çok kumaşa benzer dokuma tekniği, çok renkli, havlı, saçaklı dikkat çekici görünümüleriyle ilgi çekmektedir.

Bu çalışma ile yayınlarda çok rastlanmayan düğümlü hava sahip, çözgü yüzlü dokuma örneklerinden oluşan, konar göçer hayat süren Anadolu insanının pratik bir üretimi olan, bununla birlikte dokuma tekniği ve görüntüsü ile ilgi çekici özelliklere sahip, sekiz dokumanın tanıtılması ile literatüre ve artık üretilme- yen kültürel bir değerın unutulmamasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Aktürk, Dorukhan Fırat ve Öztürk, Bahadır. “El Dokuması Eski Halıların İşlenerek Yeniden De- ğerlendirilmesi Uygulamaları ve Sorunları” Sokrates 3. Uluslararası Eğitim, İşletme, İktisat ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı, Kiev- Ukrayna, (2021): 2-14.

Deniz, Bekir. “Karadeniz Bölgesi’nde İlginç Bir Dokuma Çeşidi Dastar”, Arkeoloji- Sanat Tarihi Dergisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, C. I., İzmir, (1982): 31-35.

Deniz, Bekir. “Karadeniz Bölgesi’nde Gelenekli Bir Dokuma Çeşidi: DASDAR”, Akdeniz Sanat. 2 (3), (2009): 25-39.

Görgünay, Neriman. Düğümlü Halının Öncüsü Geve / Tülü ve Benzeri Dokumalar, İzmir: Güneş Ofset, 2005.

Hidayetoğlu, H. Melek. “Konya Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim, Cicim, Zili, Sumak)”, Dok- tora tezi, Selçuk Üniversitesi, C. 1, 2007.

Hidayetoğlu, H. Melek. Kişisel görüşme, İstanbul, 01 Haziran 2022.

Nomad Architecture. “Berber Tents and Looms from the Sahara Desert”, Erişim 20 Nisan, 2022.

<https://www.youtube.com/watch?v=wXqXQoJTyuA>

Özer, Orhan. Özer Halı Kilim Firması Sahibi ile kişisel görüşme, Manisa Turgutlu, 22 Mart, 2022.

Paşayeva, Valide. “Azerbaycan Cecimlerinin Sanatsal ve Teknik Özellikleri ile Günümüzdeki Du- rumu”, Arış. 8 (2012): 102-115.

Penn Museum. “Tunisia 1967 Reel 25 of 52”, Erişim 20 Nisan 2022.

<https://www.penn.museum/collections/videos/video/535>

Sökmen, Sultan ve Ölmez, Filiz Nurhan. “Bitlis Yöresi Cicim Dokumaları”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, Aralık (2016): 1-22.

Yıldız, Nihat. İHİB yönetim Kurulu Üyesi ile kişisel görüşme, İstanbul, 07 Nisan, 2022.

29 Nihat Yıldız, İHİB yönetim Kurulu Üyesinden alınan bilgi. 07.04.2022